

Katarzyna Czeszejko-Sochacka

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0001-7978-1687

kczeszejko@ur.edu.pl

Przestępstwa seksualne na gruncie przepisów międzynarodowego prawa karnego

Wstęp

Prawo do wolności seksualnej jest jednym z fundamentalnych praw człowieka, gwarantującym autonomię, nietykalność cielesną oraz swobodę podjęcia decyzji na temat własnego życia seksualnego bez stosowania przymusu, groźby czy dyskryminacji. Naruszenie tego prawa stanowi ingerencję w najbardziej intymną sferę, przynależną człowiekowi.

W trakcie konfliktów zbrojnych przemoc seksualna jest niestety zjawiskiem powszechnym, w głównej mierze skierowanym przeciwko osobom cywilnym niebiorącym w nich aktywnego udziału¹. W przeszłości czyny te penalizowane były jedynie w ustawodawstwach karnych poszczególnych krajów, choć nie ujmowano ich w ramy zbrodni międzynarodowych. Jak zauważa Christina Lamb, „odkąd człowiek – mężczyzna – ruszył na wojnę, brał siłą kobiety, czy po to, by upokorzyć wroga, dokonać zemsty, zaspokoić żądzę, czy po prostu dlatego, że mógł”². Do lat 90. XX w. czyny te pozostawały poza zakresem kryminalizacji w świetle przepisów międzynarodowego prawa karnego. Wojenna przemoc seksualna (ang. *conflict-related sexual violence* – CRSV) była powszechnie tolerowanym zjawiskiem, a sprawców nie pociągano do odpowiedzialności karnej. Znamienny pozostaje fakt, że w trakcie przełomowego procesu toczącego się przed Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym w Norymberdze³ (dalej jako MTW) czyny te nie były objęte jurysdykcją

¹ NATO Review, *Zwalczanie przemocy seksualnej związanej z konfliktami*, <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2017/10/26/zwalczanie-przemocy-seksualnej-zwiazanej-z-konfliktami/index.html> (data dostępu: 8.05.2024).

² Ch. Lamb, *Nasze ciała, ich pole bitwy. Co wojna robi kobietom*, Kraków 2022, s. 18.

³ United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, United States of America, France, Union of Soviet Socialist Republics, Agreement for the prosecution and punishment of the major

tego trybunału, a przemoc seksualną analizowano jedynie w szerszym kontekście celem udowodnienia innych zarzutów. Taki stan rzeczy podyktowany był skalą popełnionych zbrodni, a uwaga MTW zwrócona była ku innym czynom o większym ciężarze gatunkowym. Dopiero orzecznictwo trybunałów karnych *ad hoc*⁴, będących następstwem wojen w Rwandzie i na Bałkanach, doprowadziło do wpisania czynów noszących znamiona przemyocy seksualnej do katalogu zbrodni międzynarodowych.

Wojna domowa w Rwandzie oraz wojna w byłej Jugosławii ukazały przerażającą prawdę odnośnie do zjawiska CRSV. Okazało się wówczas, że gwałty stanowiły dobrze zorganizowaną machinę wojenną, której celem było unicestwienie wroga⁵. Powołanie trybunałów celem osądzenia sprawców tych zbrodni okazało się być krokiem milowym w zakresie ścigania sprawców przemyocy seksualnej.

Przedmiotem artykułu jest ukazanie ewolucji penalizacji przemyocy seksualnej w przepisach międzynarodowego prawa karnego. Należy jednak zauważyć, że prezentowany tekst ma formę syntetycznego ujęcia analizowanej problematyki i nie aspiruje do wyczerpującego ujęcia tematu. Z uwagi na ograniczenia objętościowe artykułu nie stanowi on także systematycznego i kompleksowego przeglądu orzecznictwa, koncentrując się tym samym na zasygnalizowaniu najistotniejszych – zdaniem autorki – zagadnieniach badawczych. W pracy starano się udzielić odpowiedzi na pytania badawcze: Czy przemoc seksualna i zgwałcenie są pojęciami tożsamymi? Jak na gruncie obecnie obowiązujących przepisów międzynarodowego prawa karnego należałoby zakwalifikować poszczególne czyny wchodzące w skład szeroko pojętej przemyocy seksualnej? Jaki był wpływ trybunałów karnych *ad hoc* na regulacje dotyczące odpowiedzialności jednostki za akty przemyocy seksualnej w konfliktach zbrojnych?

W pracy wykorzystano metodę dogmatyczno-prawną przy pomocy której przeanalizowano istniejące uregulowania prawne dotyczące zjawiska CRSV, ale także raporty organizacji pozarządowych i poglądy doktryny. Z kolei przy pomocy metody prawnoporównawczej dokonano komparatystyki uregulowań prawnych międzynarodowych trybunałów karnych.

Zbrodnie międzynarodowe

Mimo że wojenna przemoc seksualna może być skierowana przeciwko każdej osobie, dotyka ona szczególnie kobiety i dziewczęta. Jak podaje organizacja

war criminals of the European Axis, [https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter %20of%20IMT% 201945.pdf](https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf) (data dostępu: 22.01.2026).

⁴ Trybunały *ad hoc*: Międzynarodowy Trybunał Karny ds. byłej Jugosławii oraz Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy.

⁵ Zob. np. *Boouino Karemera Matthmu Ngirumpatse v. The Prosecutor*, ICTR-98-44A; *Ildophonse Hategekiman v. The Prosecutor*, ICTR-00-555B-A; *Miroslav Kvočka, Mlado Radic, Zorga Zigic, Dragoljub Prcać v. Prosecutor*, IT-98-0/1-A.

Human Rights Watch, sam fakt bycia kobietą jest czynnikiem ryzyka ze względu na płeć (niezależnie od wieku, pochodzenia etnicznego czy poglądów politycznych)⁶. Takie zjawiska są widoczne niemal w każdym konflikcie zbrojnym. Dla przykładu wymienić można tu: Argentynę, Bangladesz, Birmę, Bośnię i Hercegowinę, Demokratyczną Republikę Konga, Filipiny, Irak, Nigerię, Rwandę, Syrię, Ukrainę i wiele innych państw. Czyny te pozostawiają trwałe ślady w psychice ofiar, determinując ich życie i często uniemożliwiając „normalne” funkcjonowanie. Sadrž Karović zaznacza przy tym, że atak na wolność seksualną jest wyrazistym przykładem dążenia do absolutnej dominacji jednej strony nad drugą⁷, podając przy tym przykład byłej Jugosławii, gdzie miały miejsce czyny o charakterze masowym z elementem organizacyjnym, a nie jednostkowe, spontaniczne przypadki⁸. W wielu społecznościach kobiety, które doświadczyły CRSV, mogą zostać wykluczone poza społeczny nawias z powodu niemożności posiadania potomstwa. Zwłaszcza w hierarchicznych, patriarchalnych społeczeństwach wartość kobiet wynika z ich możliwości reprodukcyjnych⁹. W psychologii przemoc seksualna w kontekście wojny rozpatrywana jest jako doświadczenie traumy złożonej, gdyż ofiary tracą poczucie bezpieczeństwa związanego z miejscem, w którym żyją, czy w związku z rodziną¹⁰.

Na podstawie doświadczeń trybunałów *ad hoc* czyny noszące znamiona przestępstw seksualnych zostały wpisane do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego¹¹ (dalej jako RSMTK lub statut rzymski). Przemoc seksualna w wyrokach międzynarodowych trybunałów karnych przybiera różne formy. Występuje ona w postaci gwałtów, przymusowej prostytucji, tortur, zniewolenia czy prześladowania¹². Przestępstwa seksualne

⁶ Human Rights Watch, *Shattered lives. Sexual violence during the Rwandan genocide and its aftermath*, <https://www.hrw.org/legacy/summaries/s.rwanda969.html> (data dostępu: 16.02.2026).

⁷ S. Karović, *Tretman silovanja u (međunarodnom) krivičnom pravu sa osvrtom na praksu ad hoc tribunala za bivšu Jugoslaviju*, „Pravne Teme” 2017, nr 10, s. 93.

⁸ Ibidem.

⁹ International Criminal Court, *Office Of The Prosecutor. Policy on gender-based crimes. Crimes involving sexual, reproductive and other gender-based violence*, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-12/2023-policy-gender-en-web.pdf> (data dostępu: 11.01.2026).

¹⁰ A. Leszczyński, *Na wojnie w Ukrainie będzie coraz więcej ofiar przemocy seksualnej. Jak pomóc uchodźczyniom, które przez to przeszły?*, <https://oko.press/na-wojnie-w-ukrainie-bedzie-coraz-wiecej-ofiar-przemocy-seksualnej-jak-pomoc-uchodzczyinom-ktore-przez-to-przeszly-wywiad> (data dostępu: 18.05.2025).

¹¹ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. z 2003 r., Nr 78, poz. 708 z późn. zm.).

¹² Zob. *Prosecutor v. Radoslav Brdanin*, IT-99-36-A, <https://ucr.irmct.org/scasedocs/case/IT-99-36#> (data dostępu: 11.01.2026); *Prosecutor v. Dusko Tadic*, IT-94-1A and IT-94-1-Abis; *Prosecutor v. Dusko Tadic*, IT-94-1A and IT-94-1-Abis, <https://ucr.irmct.org/scasedocs/case/IT-94-1#> appealsChamberJudgement (data dostępu: 11.01.2026); *Prosecutor v. Dragoljub Kunarac Radomir Kovac and Zoran Vukovic*, IT-96-23 and IT-23/1, <https://www.icty.org/x/cases/kunarac/acjug/en/> (data dostępu: 11.01.2026); *Prosecutor v. Momčilo Krajišnik*, IT-00-39-A, *Prosecutor v. Momčilo*

mogą zostać zakwalifikowane jako zbrodnie ludobójstwa, zbrodnie przeciwko ludzkości lub zbrodnie wojenne.

Przemoc seksualna

Przemoc seksualna stanowi zjawisko bardzo szerokie i należy odróżnić ją od pojęcia zgwałcenia. Na konieczność dokonania dystynkcji między tymi określeniami zwrócił uwagę trybunał jugosłowiański na kanwie sprawy *Dorđević*, podkreślając, że pojęcie przemocy seksualnej obejmuje wszelkie poważne nadużycia o charakterze seksualnym, naruszające integralność fizyczną i psychiczną osoby dokonaną przy użyciu przymusu i groźby użycia siły, zastraszania w sposób poniżający i degradujący godność ofiary¹³. Z kolei w sprawie *Milutinović* Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii (dalej jako MTKJ) dokonał doprecyzowania elementów napaści seksualnej, stwierdzając tym samym, że niezbędnym elementem tego czynu jest umyślność działania sprawcy, brak zgody ofiary i świadomość sprawcy w tym zakresie¹⁴. Kontakt fizyczny nie jest przy tym obligatoryjnym elementem decydującym o zakwalifikowaniu czynu jako aktu o seksualnym charakterze. Taka sytuacja może bowiem wystąpić w przypadku przemocy psychicznej wynikającej z groźby gwałtu lub okaleczenia narządów płciowych¹⁵. Charakter seksualny i waga czynu są przy tym determinowane przez takie czynniki, jak: wiek, płeć, cechy płciowe, kultura, religia, pochodzenie etniczne, kontekst historyczny, czy status rdzennej ludności¹⁶. MTKJ zauważył, że zgwałcenie wchodzi w skład szerszego pojęcia przemocy seksualnej, oznaczającej każdy czyn o charakterze seksualnym, którego sprawca dopuszcza się wobec ofiary w warunkach przymusu. Znamiona przymusu noszą przy tym czyny polegające na groźbie, zastraszaniu, wymuszaniu oraz innych formach naciśku wykorzystujących strach lub desperację¹⁷. Warto przy tym podkreślić, że zasadniczym elementem decydującym o odróżnieniu gwałtu od innych aktów o seksualnym podłożu jest penetracja. W elementach definicji zbrodni stanowiącym uszczegółowienie wytycznych interpretacyjnych do RSMTK uszczegółowiono elementy zgwałcenia poprzez określenie, że dochodzi do niego przy pomocy penetracji narządem płciowym lub dowolną częścią ciała lub z użyciem

Krajišnik, IT-00-39-A, <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/IT-00-39-A/JUD203R0000257121.pdf> (data dostępu: 17.01.2026).

¹³ *Dorđević Vlastimir Appeal Judgement*, § 850.

¹⁴ *Milutinović et al. Trial Judgement*, vol. 1, § 201.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Policy on gender – based crimes*, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-12/2023-policy-gender-en-web.pdf> (data dostępu: 29.01.2026).

¹⁷ *Akayesu, Appeal Judgement*, § 688.

przedmiotu lub dowolnej innej części ciała, otworu odbytu lub narządów płciowych ofiary, dokonanej przy użyciu przymusu, siły lub groźbą jej użycia¹⁸. Zagadnienie jakiegokolwiek części ciała odnosi się przy tym również do uszu, nosa i oczu ofiary¹⁹. Przymus może przy tym być wynikiem strachu lub przemocy, przymusu, zatrzymania, ucisku psychicznego lub nadużycia władzy²⁰.

Ważnym aspektem jest tutaj problematyka zgody, na którą kładziono nacisk już w orzecznictwie trybunałów karnych *ad hoc*. W sprawie *Kunurac et al.* MTKJ podkreślił, że zgoda na stosunek seksualny musi zostać wyrażona w sposób dobrowolny i jest ona oceniana w kontekście zaistniałych okoliczności²¹. Należy jednak zaznaczyć, że dowodem na brak wystąpienia takiej zgody jest również użycie przez sprawcę siły bądź też groźba jej użycia, zastosowanie których dostarcza wyraźnych dowodów na brak jej zaistnienia²². Wąska interpretacja siły lub groźby jej użycia mogłaby bowiem doprowadzić do uniknięcia przez sprawców odpowiedzialności za seksualną aktywność, na którą druga strona nie wyraziła aprobaty przy wykorzystaniu okoliczności towarzyszących przymusowi bez zastosowania siły fizycznej²³.

W tym miejscu trzeba zaznaczyć, że w zależności od zamiaru działania sprawcy i całokształtu okoliczności towarzyszących zdarzeniu, przestępstwo zgwałcenia może wyczerpywać zgodnie z przepisami międzynarodowego prawa karnego pojęcie zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, a także zbrodni wojennych.

Zbrodnia ludobójstwa

Zgodnie z przepisem art. 6 RSMTK w skład czynów wpisujących się w pojęcie zbrodni ludobójstwa wchodzi: zabójstwo członków grupy, spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy, rozmyślne stworzenie dla grupy warunków życia obliczonych na spowodowanie jej całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego, stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzeń w obrębie grupy, ale także przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy. Definicja przyjęta przez RSMTK jest tożsama z terminologią tej zbrodni określonej w art. II Konwencji w sprawie zapobiegania i karania

¹⁸ M. Klamborg, *Commentary on the law of the International Criminal Court*, Brussels 2017, s. 49–50.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Kunurac at al.*, Appeal Judgement, § 127.

²² *Ibidem*.

²³ International Criminal Law & Practice. Training Materials, *Crimes against humanity*, <https://iici.global/wp-content/uploads/2024/02/icls-training-materials-sec-7-cah1.pdf> (data dostępu: 1.03.2026).

zbrodni ludobójstwa z 1948 r.²⁴ (dalej jako konwencja w sprawie ludobójstwa), będącej pierwszym aktem prawnym, w którym dokonano spenalizowania tego czynu na gruncie przepisów międzynarodowego prawa karnego. Tożsamą definicję zawiera statut MTKJ (art. 4 ust. 2) oraz statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Rwandy (dalej jako MTKR) w treści przepisu art. 2 ust. 2.

Mimo że nie istnieje wyraźna hierarchia zbrodni międzynarodowych, to jednak wielu autorów określa *genocyd* jako zbrodnię nad zbrodniami – *crime of crimes* – z uwagi na jej szczególne cechy niewystępujące w konstrukcji pozostałych zbrodni w RSMTK²⁵. Jej ciężar znajduje odbicie w rygorystycznym wymogu zaistnienia konkretnego, szczególnego zamiaru (*dolus specialis*), polegającego na zniszczeniu w całości lub części grupy narodowej, etnicznej, rasowej bądź religijnej. Zbrodnia ludobójstwa jest zatem czynem intencjonalnym²⁶, charakteryzującym się szczególnym nastawieniem sprawcy i polegającym na zamiarze zniszczenia w całości lub części grupy jako takiej²⁷.

Dla przedmiotu opracowania istotne jest zwrócenie uwagi, że przemoc seksualna wpisując się może w pojęcie zbrodni ludobójstwa. Na skutek wojen w Rwandzie i w byłej Jugosławii wykształciło się bowiem pojęcie gwałtu ludobójczego. Do tej problematyki po raz pierwszy w orzecznictwie międzynarodowych trybunałów karnych odniósł się MTKR²⁸ na kanwie sprawy *Akayesu*²⁹, w której podkreślił, że gwałt oraz inne formy przemocy seksualnej wpisują się w zakres pojęciowy zbrodni ludobójstwa na równi z każdym innym czynem, jeśli został on dokonany ze szczególnym zamiarem zniszczenia w całości lub części określonej grupy³⁰. Gwałt i przemoc stanowiły integralną

²⁴ Z tego też względu zbrodnia ludobójstwa nie znalazła się w karcie MTW, choć wspomniano o niej w akcie oskarżenia w charakterze terminu technicznego.

²⁵ L. Rugira, *Why genocide is 'the crime of crimes'*, <https://panafricanreview.com/why-genocide-is-the-crime-of-crimes/> (data dostępu: 6.03.2026).

²⁶ T. Gardocka, [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2025, s. 860, komentarz do art. 118a

²⁷ *Prosecutor v. Ntakirutimana et al.*, note 6, § 364; *Prosecutor v. Niyitegaka*, note 6, § 54.

²⁸ Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens Responsible for Genocide and Other Such Violations Committed in the Territory of Neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994, adopted by Security Council Resolution 955 (1994) of 8 November 1994 amended by Security Council Resolutions 1165 (1998) of 30 April 1998, 1329 (2000) of 30 November 2000, 1411 (2002) of 17 May 2002 and 1431 (2002) of 14 August 2002, https://www.procuracassazione.it/resources/cms/documents/UN_20020000_StatuteTribunalRwanda.pdf (data dostępu: 15.02.2026).

²⁹ International Criminal Tribunal for Rwanda, *The Prosecutor v. Jean Paul Akayesu*, ICTR-96-4-T, <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-96-04/MS15218R0000619893.PDF> (data dostępu: 23.02.2025).

³⁰ Department of Peacekeeping Operations, *Review of the sexual violence elements of Judgments of the International Criminal Tribunal for the Former of Yugoslavia, The International Criminal Tribunal for Rwanda and the Special Court for Sierra Leone in the light of Security*

część procesu zniszczenia wymierzoną w kobiety z plemienia Tutsi, co przyczyniło się do ich degradacji, ale także unicestwienia ich rodzin oraz całej społeczności. Gwałt ludobójczy wykorzystywany był jako wojenna taktyka funkcjonująca niczym dobrze zorganizowana machina wojenna, w celu unicestwienia wroga³¹ oraz zniszczenia „tkanki społecznej”³². Gwałt na kobietach Tutsi miał bowiem charakter systemowy, a przemoc seksualna stanowiła etap w procesie niszczenia tej grupy etnicznej³³. W przywołanej sprawie *Akayesu* przestępstwo zgwałcenia określono jako fizyczną napaść na osobę o charakterze seksualnym popełnioną w warunkach przymusu.

Aktem ludobójstwa może być także spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy, poważnego uszczerbku na zdrowiu fizycznym czy psychicznym; taki akt obejmować może przy tym gwałt lub inne formy przemocy seksualnej. Znamiona zbrodni ludobójstwa wyczerpywać też będą czyny polegające na rozmyślnym stworzeniu dla grupy wymienionej w konwencji w sprawie ludobójstwa – warunków życia, obliczonych na spowodowanie jej całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego poprzez przemoc seksualną w tym gwałty popełniane z zamiarem zakażenia ofiar wirusem HIV³⁴.

Pojęcie ludobójstwa w kontekście przemocy seksualnej obejmuje również stosowanie środków mających na celu powstrzymanie urodzeń w obrębie grupy. Strona przedmiotowa tego czynu polegać może na okaleczaniu seksualnym, sterylizacji, wymuszonej kontroli urodzeń, separacji płci czy zakazie zawierania małżeństw. Teresa Gardocka dodaje do tego katalogu także wprowadzenie surowych kar za posiadanie potomstwa³⁵. W patriarchalnych społeczeństwach przykładem takich środków jest celowe zapładnianie podczas zgwałcenia kobiety przez mężczyznę należącego do innej grupy po to, aby urodziła ona dziecko nienależące do swojej grupy³⁶. Takie zjawisko było powszechne w trakcie wojny w Bośni i Hercegowinie. Celem uniemożliwienia

Council Resolution 1820, https://www.icty.org/x/file/Outreach/sv_files/DPKO_report_sexual_violence.pdf (data dostępu: 28.02.2026).

³¹ Zob. np. *Edouard Karemera Matthie Ngirumpatse v. The Prosecutor*, ICTR-98-44A, <https://cld.irmct.org/assets/filings/474-ICTR-98-44-4905-1-KAREMERA-ET-AL-APPEAL-JUDGEMENT.pdf> (data dostępu: 19.08.2024); *Ildephonse Hategekimana v. The Prosecutor*, ICTR-00-555B-A, <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-00-55B/MS39414R0000565787.PDF> (data dostępu: 19.08.2024), *Prosecutor v. Miroslav Kvočka, Mlado Radić, Zoran Žigić, Dragoljub Prać*, IT-98-30/1-A, <https://cld.irmct.org/assets/filings/Judgement-Kvočka.pdf> (data dostępu: 19.08.2024).

³² *Zwalczanie przemocy seksualnej związanej z konfliktami*, <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2017/10/26/zwalczanie-przemocy-seksualnej-z-zwiazanej-z-konfliktami/index.html> (data dostępu: 8.05.2024).

³³ *Akayesu*, Appeal Judgement, § 731–732.

³⁴ International Criminal Court, *Office...*, s. 20.

³⁵ T. Gardocka, [w:] R.A. Stefański (red.), op. cit., s. 861.

³⁶ *Akayesu*, Appeal Judgement, § 506.

ciążnym kobietom, zwłaszcza bośniackim Muzułmankom³⁷, dokonania aborcji przetrzymywano je w miejscach odosobnienia do około siódmego tygodnia ciąży. Na marginesie warto przywołać sprawę Adolfa Eichmanna, w której sąd okręgowy w Jerozolimie stwierdził, że celem wydawanych przez niego instrukcji zakazujących urodzeń oraz nakazu przerywania ciąży kobietom żydowskim było zapobieganie rodzeniu się dzieci wśród Żydów³⁸. Praktyka ograniczania liczby urodzeń została na późniejszym etapie dopracowana przez Międzynarodowy Trybunał Karny w elementach zbrodni³⁹ w ten sposób, że sprawca ma zastosować takie środki wobec jednej lub kilku osób, a pokrzywdzona ma należeć do określonej grupy narodowej, etnicznej rasowej lub religijnej.

Zbrodnie przeciwko ludzkości

Zbrodnie przeciwko ludzkości ewaluowały w ramach zwyczajowego prawa międzynarodowego. Znalazły się one już w karcie MTW. Zgodnie z treścią przepisu art. VI lit. c karty MTW penalizacji podlegały zbrodnie przeciwko ludzkości, takie jak: morderstwa, wytępienie, obracanie ludzi w niewolników, deportacja i inne nieludzkie czyny, których dopuszczono się przeciwko jakiegokolwiek ludności cywilnej, przed wojną lub podczas niej, albo prześladowania ze względów politycznych, rasowych lub religijnych przy popełnianiu jakiegokolwiek zbrodni wchodzącej w zakres kompetencji Trybunału lub w związku z nią, niezależnie od tego, czy było to zgodne, czy też stało w sprzeczności z prawem kraju, w którym zbrodni dokonano. Na przestrzeni lat katalog czynów wchodzących w skład pojęcia tej zbrodni ewaluował. Trybunały karne *ad hoc* dodały do niego przestępstwa odnoszące się do przemocy seksualnej w postaci zgwałcenia oraz innych nieludzkich czynów (art. 5 lit. g MTKJ oraz lit. i; MTKR art. 3 lit. g oraz lit. i). Takie regulacje były efektem rozmiarów przemocy seksualnej do której doszło w czasie wojny w Rwandzie i na Bałkanach (zwłaszcza w Bośni i Hercegowinie), gdzie przemoc seksualna przybrała charakter systemowy. Podczas wojny w Bośni i Hercegowinie, według różnych szacunków, przemocy seksualnej doświadczyło od 20 tys. do 50 tys.⁴⁰ kobiet

³⁷ Na podstawie konstytucji Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii Muzułmanie zostali uznani za odrębną grupę narodową, dlatego pisząc o Muzułmanach w Bośni i Hercegowinie należy posługiwać się wielką literą.

³⁸ W.A. Schabas, *Article 6 genocide*, [w:] O. Triffterer, K. Ambos (eds.), *The Rome Statute of the International Criminal Court. A commentary*, München–Oxford–Baden-Baden 2016, s. 137.

³⁹ International Criminal Court in Hague, *Elements of crimes*, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Elements-of-Crimes.pdf> (data dostępu: 1.02.2026).

⁴⁰ Rozbieżności w szacunkach wynikają z tzw. ciemnej liczby niezgłoszonych przestępstw, co było efektem obawy przed wtórną wiktymizacją, ale także stygmatyzacją, społecznym wykluczeniem czy brakiem zaufania do organów ścigania.

i mężczyzn⁴¹ ze wszystkich grup etnicznych, jednak największy odsetek dotyczył Muzułmanek⁴².

Gwałcone kobiety były przetrzymywane w równych miejscach detencji, takich jak sale gimnastyczne, hotele⁴³, opuszczone domy, czy w miejsca ukształtowane na wzór obozów pracy przymusowej⁴⁴. Gwałcono je przy pomocy różnych obiektów (broń, pałki czy potłuczone szklane butelki) celem zmaksymalizowania fizycznych obrażeń. Co istotne, gwałty były wynikiem wykonywania oficjalnych rozkazów w ramach strategii czystek etnicznych. Podobne wydarzenia rozegrały się na terytorium Rwandy w 1994 r., jednak skala ta była o wiele większa (od 100 tys. do nawet 250 tys. ofiar gwałtów)⁴⁵. Dokładna liczba przypadków nigdy jednak nie zostanie dokładnie oszacowana, ale według zeznań ocalałych gwałty miały charakter powszechny⁴⁶. Zbrodnie wpisywały się w schemat, w którym kobiety Tutsi były gwałcone, będąc jednocześnie świadkami tortur oraz zabójstw na swoich krewnych.

RSMTK do definicji zbrodni przeciwko ludzkości przyjętej przez trybunały *ad hoc* dodał: uwięzienia, inne dotkliwie pozbawienie wolności fizycznej z naruszeniem podstawowych zasad prawa międzynarodowego (art. 7 ust. 1 lit. e), ale także niewolnictwo seksualne, przymusową prostytucję, wymuszoną ciążę, przymusową sterylizację oraz jakiegokolwiek inne formy przemocy seksualnej porównywalnej wagi (lit. g) oraz prześladowanie z powodu płci, wymuszone zaginięcia osób, zbrodnię apartheidu. Należy zwrócić uwagę, że czyn wypełniać będzie znamiona zbrodni przeciwko ludzkości, gdy będzie stanowił część szeroko zakrojonego bądź systematycznego ataku skierowanego przeciwko ludności cywilnej⁴⁷. Warto w tym miejscu zauważyć, że większość czynów o charakterze seksualnym w orzecznictwie trybunałów karnych *ad hoc* zostało zakwalifikowanych właśnie jako zbrodnia przeciwko ludzkości, która – w przeciwieństwie do zbrodni ludobójstwa – nie wymaga zaistnienia *dolus specialis*, a przez to jest łatwiejsza do udowodnienia. Zbrodnie przeciwko ludzkości mogą zostać popełnione w stosunku do cywilnej

⁴¹ Trial International, *Bosnia and Herzegovina study on opportunities for reparations for survivors of conflict-related sexual violence. We raise our voices*, https://trialinternational.org/wp-content/uploads/2022/03/GSFReportBiH_ENG_Web.pdf (data dostępu: 9.07.2024).

⁴² I.C. Mochmann, C. Ingvill, S. Lee, *The human rights of children born of war: case analyses of past and present conflicts*, „Historical Social Research” 2010, vol. 35, nr 3(133), s. 269; Remembering Srebrenica, *Sexual violence in Bosnia*, <https://srebrenica.org.uk/what-happened/sexual-violence-bosnia> (data dostępu: 6.05.2024). Główne miejsca przemocy seksualnej: Višegrad, Foča, Rogatica, Prijedor, Zvornik, Vlasenica, Mostar, Konjic, Bijeljina, Brčko i inne.

⁴³ Niesławny hotel Vilina Vlas w miejscowości Višegrad.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Outreach Programme on the Rwanda Genocide and the United Nations, <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/bgsexualviolence.pdf> (data dostępu: 16.02.2026).

⁴⁶ Human Rights Watch, op. cit.

⁴⁷ *Prosecutor v. Tihomir Blaskic*, IT-95-14-A, <https://www.icty.org/x/cases/blaskic/acjug/en> (data dostępu: 16.01.2026).

ludności zarówno w czasie pokoju, jak również w trakcie trwania konfliktu o charakterze zbrojnym. Czyny te muszą ponadto być częścią rozległego i systematycznego ataku.

W elementach zbrodni niewolnictwo seksualne zostało zinterpretowane jako korzystanie przez sprawcę ze wszystkich uprawnień związanych z prawem własności nad jedną lub większą liczbą osób np. poprzez sprzedaż, pożyczanie, wymianę osoby lub osób lub poprzez nałożenie na nie pozbawienia wolności. Niewolnictwo seksualne jest przy tym tożsame z pojęciem niewolnictwa z tym dodatkowym jego elementem, tj. zmuszaniem ofiary do podjęcia jednego bądź większej liczby działań o seksualnym charakterze⁴⁸. Na kanwie sprawy *Kunurac et al.* MTKJ stwierdził, że dla uznania czynu za zniewolenie niezbędne jest wystąpienie czynników, takich jak: kontrola nad ruchem danej osoby, kontrola nad otoczeniem fizycznym, kontrola psychologiczna, ale także podjęcie środków w celu zapobieżenia lub zniechęcenia ofiary do ucieczki czy stosowanie wobec niej siły lub przymusu⁴⁹. Istotny jest także czas trwania takiej czynności⁵⁰ oraz zapewnienie wyłączności, a także poddanie okrutnemu traktowaniu i nadużyciom oraz kontrolę nad seksualnością i zmuszenie ofiary do pracy przymusowej⁵¹. MTKJ podkreślił, że okoliczności uniemożliwiające wyrażenie zgody mogą być wystarczające do udowodnienia jej braku, gdyż samo zniewolenie wynika z domniemanych praw własności, zatem brak zgody nie musi być udowodniany przez prokuratora jako element przestępstwa⁵².

Pod wpływem spraw, które procedował MTKJ oraz MTKR, twórcy RSMTK do katalogu zbrodni przeciwko ludzkości dodali także wymuszoną prostytucję. Strona przedmiotowa tego czynu polega na doprowadzeniu jednej bądź kilku osób przy pomocy siły do podjęcia aktu seksualnego przy wykorzystaniu strachu przed przemocą, przymusem, zatrzymaniem, „uciskiem psychologicznym”, nadużyciem władzy lub poprzez wykorzystanie niezdolności pokrzywdzonej do wyrażenia rzeczywistej zgody. Istotnym elementem jest przy tym uzyskanie przez sprawcę lub inną osobę korzyści majątkowej lub innej

⁴⁸ R. Cryer i in., *An introduction to international criminal law and procedure*, New York 2010, s. 256.

⁴⁹ International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, *Prosecutor v. Dragoljub Kunurac Radomir Kovać and Zoran Vuković*, IT-96-23 and IT-96/23/1-A, <https://cld.irmct.org/assets/filings/Judgement-Kunarac.pdf> (data dostępu: 16.02.2026), § 119.

⁵⁰ Ibidem, § 121. MTKJ podkreślił, że czas trwania zniewolenia nie stanowi elementu przestępstwa, ale ten okres należy oceniać od szczególnych okoliczności każdej sprawy.

⁵¹ International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, *Prosecutor v. Dragoljub Kunurac Radomir Kovać and Zoran Vuković*, IT-96-23 and IT-96/23/1-A, <https://cld.irmct.org/assets/filings/Judgement-Kunarac.pdf> (16.02.2026), § 119.

⁵² Ibidem.

korzyść w zamian za akt seksualny lub w związku z nim. Na marginesie dodać należy, że zniewolenie wpisywać się także może w zakres pojęciowy zbrodni ludobójstwa w części odnoszącej się do spowodowania poważnego uszczerbku na zdrowiu psychicznym⁵³. Wszystko zatem zależy od istnienia u sprawcy – niejednokrotnie już wspomnianego – zamiaru szczególnego.

Kolejnym czynem dodanym przez Międzynarodowy Trybunał Karny do katalogu zbrodni przeciwko ludzkości jest wymuszona ciąża, która realizuje się poprzez bezprawne uwięzienie kobiety, której zajście w ciążę nastąpiło na skutek przemocy, z zamiarem wpłynięcia na skład etniczny jakiegokolwiek grupy ludności lub dokonania innych poważnych naruszeń prawa międzynarodowego (art. 1 ust. 2 lit. f). Takie zjawisko obserwuje się zresztą często w trakcie konfliktów zbrojnych. Dzieci zrodzone z wojennych gwałtów określane są jako „dzieci wroga”, czego następstwem jest społeczny ostracyzm skierowany w stosunku do nich i ich matek.

Czynem, który na podstawie przepisów RSMTK wpisuje się w pojęcie zbrodni przeciwko ludzkości, jest także przymusowa sterylizacja. Czyny wpisujące się w to zagadnienie zostały spenalizowane na skutek przeprowadzania eksperymentów medycznych, które miały miejsce już podczas II wojny światowej w obozach koncentracyjnych. Przykładowo przymusowa sterylizacja przeprowadzona w latach 1933–1945 stanowiła jedną z kluczowych form nazistowskich prześladowań. Dotknęła ona w szczególności osoby z niepełnosprawnościami fizycznymi i umysłowymi, a także osoby czarnoskóre, Romów oraz inne osoby pejoratywnie określane mianem Cyganów⁵⁴.

Zbrodnie wojenne

Zbrodnie wojenne odnoszą się do naruszenia praw oraz zwyczajów wojennych, które zostały zawarte w przepisach międzynarodowego prawa humanitarnego. Jak wcześniej wspomniano, przemoc seksualna w czasie konfliktów zbrojnych jest zjawiskiem powszechnym. Już na mocy przepisu art. 27 IV Konwencji genewskiej uznano, że „kobiety będą specjalnie chronione przed wszelkimi zamachami na ich cześć, zwłaszcza przed gwałceniem, zmuszaniem do prostytucji i wszelką obrazą wstydlivości”⁵⁵.

Mimo że pokrzywdzonymi CRSV są przeważnie kobiety i dziewczęta, to w orzecznictwie międzynarodowych trybunałów karnych *ad hoc* procedowane

⁵³ Office Of The Prosecutor, *Policy on slavery crimes*, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-12/policy-slavery-web-eng.pdf> (data dostępu: 1.03.2026).

⁵⁴ United States Holocaust Memorial Museum, *Holocaust encyclopedia*, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/forced-sterilization-a-form-of-nazi-persecution> (data dostępu: 11.02.2026).

⁵⁵ Konwencje o ochronie ofiar wojny, podpisane w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r., Nr 38, poz. 171 z późn. zm.).

były sprawy, w których to mężczyźni i chłopcy padali ofiarami tych czynów⁵⁶. Warto przy tym zwrócić uwagę, że w statucie MTKJ w katalogu zbrodni wojennych brak było bezpośredniego odniesienia do przestępstw o charakterze seksualnym, jednak trybunał w sprawach *Delalid*, *Furundžija* czy *Kunarac* zakwalifikował przemoc seksualną jako poważne naruszenie prawa poprzez użycie tortur, okrutne traktowanie oraz umyślnie zadawane cierpienia. Warto przy tym przytoczyć stanowisko Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, zgodnie z którym „w definicji tortur określonej zgodnie z międzynarodowym prawem humanitarnym oraz międzynarodowym prawem praw człowieka mieści się przemoc seksualna polegająca na umyślnym zadawaniu dotkliwego bólu lub cierpienia (psychicznego lub fizycznego) w celu wydobywania informacji lub przyznania się do winy, w celu ukarania, zastraszenia lub przymuszenia lub przemoc seksualna wynikająca z każdego innego powodu mającego swoje źródło w jakiegoś typu dyskryminacji. Osoby dopuszczające się tego typu przestępstw mogą celowo seksualizować swoje brutalne zachowanie i stosowane przez siebie tortury w ramach świadomych prób wywołania dalszego zawstydzienia lub upokarzania ofiar ze względu na ich tożsamość lub pochodzenie. Przemoc seksualną da się sklasyfikować jako okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie, nawet jeśli nie zawiera elementu celowych działań. Przemocą taką może być gwałt dokonany jako forma tortur, brutalne traktowanie albo karanie, a także inne formy napaści seksualnych i upokorzenia stosowane w tych właśnie celach. Do tortur o charakterze seksualnym zalicza się m.in. gwałt i groźby zgwałcenia, gwałt analny z użyciem przedmiotów, rozbieranie do naga, stosowanie prądu elektrycznego na genitalia, pośladki lub piersi, a także znieważanie i upokarzanie mające charakter seksualny”⁵⁷. MTKR, w przeciwieństwie do MTKJ, czyny o seksualnym charakterze zaliczył do katalogu zbrodni wojennych w postaci zamachów na godność osobistą, w szczególności upokarzającym i poniżającym traktowaniu, zgwałceniu, wymuszonej prostytucji i wszelkim innym formom wykorzystywania seksualnego (art. 4 lit. e). Również w przepisach RSMTK w katalogu zbrodni wojennych znalazły się czyny odnoszące się do różnych form przemocy seksualnej ze względu na płeć. Zgodnie z treścią przepisu art. 8 RSMTK trybunał posiada jurysdykcję w odniesieniu do zbrodni wojennych w szczególności popełnionych w ramach realizacji planu lub polityki albo kiedy zbrodnie te są popełniane na szeroką skalę. Przepisy międzynarodowego prawa karnego za zbrodnie wojenne odnoszące się do przestępstw

⁵⁶ *Prosecutor v. Zdravko Mucić aka „PAVO” Hazim Delić, Esad Landžo aka „ZENGA”, case no. IT-96-21*, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2001/34608> (data dostępu: 16.02.2026).

⁵⁷ OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, *Przemoc seksualna i przemoc związana z płcią w miejscach pozbawienia wolności – zapobieganie i reagowanie. Standardy, rozwiązania, przykłady z regionu OBWE*, Warszawa 2023, s. 26–27.

seksualnych uznają zgwałcenie, niewolnictwo seksualne, wymuszoną prostytucję, wymuszoną ciężę oraz inne czyny popełnione w ramach międzynarodowych i niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych⁵⁸. Trzeba zauważyć, że katalog ten jest zbieżny z zakresem tych przestępstw wpisujących się w znamiona zbrodni przeciwko ludzkości. Kwalifikacja prawna takich zachowań sprowadza się przy tym do ustalenia, czy czyny odnoszą się do naruszenia reguł dotyczących prowadzenia wojny oraz czy zostały popełnione w trakcie konfliktu zbrojnego o charakterze międzynarodowym lub niemiędzynarodowym.

Wnioski

Wojenna przemoc seksualna jest zjawiskiem bardzo obszernym, obejmującym poza pojęciem zgwałcenia również inne formy naruszenia integralności fizycznej osoby bez jej zgody. Ustosunkowując się do pytań badawczych postawionych na wstępie pracy, należy zauważyć, że pojęcie przemocy seksualnej i zgwałcenia nie stanowią synonimów i nie mogą być używane zamienne. Przemoc seksualna jest zjawiskiem szerszym, obejmującym także pojęcie zgwałcenia, ale także inne czyny, polegające na przymuszeniu innej osoby do podjęcia czynności o charakterze seksualnym bez jej zgody. Każdy gwałt jest przemocą seksualną, jednak nie każda przemoc seksualna stanowi gwałt. Jak bowiem zwracano uwagę w orzecznictwie międzynarodowych trybunałów karnych, czyny wyczerpujące znamiona przemocy seksualnej nie muszą polegać na penetracji ciała ofiary.

Analiza przepisów statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego oraz trybunałów karnych *ad hoc* prowadzi do wniosku, że przestępstwa seksualne mogą wyczerpywać znamiona trzech z czterech zbrodni międzynarodowych⁵⁹ i w zależności od konkretnego stanu faktycznego i intencjonalnego działania sprawcy mogą zostać uznane za zbrodnię ludobójstwa, zbrodnię przeciwko ludzkości albo zbrodnię wojenną. Dzięki orzecznictwu trybunałów *ad hoc* przełamano kulturę milczenia na temat przestępstw seksualnych, która prowadziła do bezkarności sprawców tych czynów. Objęły one swoją jurysdykcją przestępstwa seksualne (art. 5 lit. g MTKJ, art. 3 lit. g MTKR), dzięki czemu zgwałcenie zostało wpisane do katalogu zbrodni międzynarodowych. Ponadto w treści przepisu art. 4 lit. e statutu MTKR dotyczącego pogwałcenia

⁵⁸ International Criminal Law & Practice. Training Materials, *War crimes training war crimes*, s. 58, <https://iici.global/wp-content/uploads/2024/02/iicls-training-materials-sec-8-war-crimes.pdf> (data dostępu: 5.03.2026).

⁵⁹ Poza zbrodnią ludobójstwa, zbrodnią przeciwko ludzkości i zbrodnią wojenną do obecnie funkcjonującego katalogu zbrodni międzynarodowych zalicza się jeszcze zbrodnia agresji (art. 5 RSMTK).

wspólnego art. 3 Konwencji genewskich oraz II Protokołu dodatkowego wpisano zamachy na godność osobistą, w szczególności upokarzające i poniżające traktowanie, zgwałcenie, wymuszoną prostytutkę i wszelkie inne formy wykorzystywania seksualnego. Obecnie w RSMTK w katalogu zbrodni przeciwko ludzkości ujęto zgwałcenie, niewolnictwo seksualne, przymusową prostytutkę, wymuszoną ciążę, przymusową sterylizację oraz jakiegokolwiek inne formy przemocy seksualnej porównywalnej wagi (art. 7 ust. 1 lit. g).

Katalog czynów o seksualnym charakterze w przypadku zbrodni ludobójstwa, zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości może pojęciowo pozostawać taki sam. Kwalifikacja prawna danego zdarzenia opierać się będzie przy tym na sposobie działania sprawcy, istnienia, bądź nie zamiaru szczególnego i wreszcie ustalenia czy czyn miał miejsce w trakcie wojny. Orzecznictwo trybunałów karnych *ad hoc* stanowiło przełom w zakresie postrzegania przemocy seksualnej na gruncie przepisów międzynarodowego prawa karnego. Dzięki nim wpisano te czyny do katalogu zbrodni międzynarodowych i przestano je interpretować jako produkt uboczny wojny.

Spółeczność międzynarodowa, próbując przeciwdziałać zjawisku CRSV, podejmuje wiele działań w tym zakresie, a szczególną rolę odgrywają przy tym rezolucje Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych. Na uwagę zasługuje rezolucja nr 1325 z 2000 r., w której podkreślono, że przemoc seksualna związana z konfliktami zbrojnymi stanowi zagrożenie dla pokoju i bezpieczeństwa na świecie⁶⁰. Natomiast w rezolucji Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych nr 1820 z 2000 r. wskazano na to, że gwałt oraz inne formy przemocy seksualnej stanowią zbrodnie międzynarodowe. Podkreślono w niej także, że ofiarami tego rodzaju czynów są zarówno kobiety, jak i dzieci, ale także mężczyźni⁶¹. Dużą rolę w zakresie zwrócenia uwagi na obrażenia z którymi borykają się osoby, które doświadczyły CRSV odegrała rezolucja Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych nr 2467 z 23 kwietnia 2019 r.⁶² Zwrócono w niej uwagę na specyficzne problemy, z którymi borykają się kobiety i dziewczęta, które zaszły w ciążę w wyniku przemocy seksualnej podczas konfliktów zbrojnych, a zdecydowały się zostać matkami. Równie ważne są inicjatywy podejmowane przez Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet oraz Komitet Praw Dziecka, które w 2021 r. wydały wspólne oświadczenie dotyczące zapewnienia

⁶⁰ Resolution 1325 (2000) adopted by the Security Council at its 4213th meeting, on 31 October 2000, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n00/720/18/pdf/n0072018.pdf?token=GK7CfZRtw0mljNErZ7&fe=true> (data dostępu: 15.01.2026).

⁶¹ Do tej problematyki Rada Bezpieczeństwa ONZ odniosła się także w rezolucjach nr 1820, nr 1888, nr 1960.

⁶² United Nations Security Council, *Resolution 2467 (2019) adopted by the Security Council at its 8514th meeting, on 23 April 2019*, https://www.un.org/shestandsforpeace/sites/www.un.org/shestandsforpeace/files/unscr_2467_2019_on_wps_english.pdf (data dostępu: 12.02.2026).

profilaktyki, ochrony i pomocy dzieciom urodzonym w wyniku gwałtu związanego z konfliktem zbrojnym oraz ich matkom⁶³.

Zjawisko CRSV nigdy do końca nie zostanie wyeliminowane. Wynika ono w dużej mierze z zakorzenionych nierówności ze względu na płeć, które w warunkach konfliktów zbrojnych przybierają na sile. Należy jednak docenić rolę międzynarodowych trybunałów karnych, które z dużą surowością podchodzą do sprawców takich czynów. Brak przedawnienia zbrodni międzynarodowych stanowi przy tym doniosły instrument prawny niwelujący ryzyko bezkarności sprawców CRSV poprzez zapewnienie możliwości ich ścigania bez względu na upływ czasu. Problematyka gwałtów wojennych i zrodzonych z nich dzieci dotyczy niemal każdego zakątka Ziemi, które jest dotknięte konfliktem zbrojnym. Sytuacja prawna takich osób jest szczególnie trudna i zazwyczaj spychana na margines dyskursu społecznego. Aktualny stan wiedzy pokazuje, że problematyka wojennej przemocy seksualnej nabiera zasadniczego znaczenia na arenie międzynarodowej, a tocząca się dyskusja ogniskuje się na wyzwaniach, jakie stoją przed poszczególnymi krajami.

Konieczność ochrony osób cywilnych w trakcie konfliktów zbrojnych jest wieloaspektowym zagadnieniem, wymagającym zaangażowania wielu wysiłków na arenie międzynarodowej. Z tego też względu zaprezentowane przez autorkę rozważania mogą stanowić istotny przyczynek do pogłębionej analizy obejmującej zjawisko wojennej przemocy seksualnej. Zagadnienie to wymaga bowiem interdyscyplinarnego ujęcia zarówno pod kątem prawnym, historycznym, ale także psychologicznym, społecznym oraz kulturowym. Wnikliwa analiza prezentowanego tematu jest przy tym niezbędna do opracowania adekwatnych mechanizmów prewencji oraz pomocy, co z pewnością przyczyni się do wzmocnienia trwałych mechanizmów ochrony praw człowieka o długofalowym charakterze.

Wykaz literatury

- Cryer R. i in., *An introduction to international criminal law and procedure*, Cambridge University Press, New York 2010.
- Karović S., *Tretman silovanja u (međunarodnom) krivičnom pravu sa osvrtom na praksu ad hoc tribunala za bivšu Jugoslaviju*, „Pravne Teme” 2017, nr 10.
- Klamberg M., *Commentary on the law of the International Criminal Court*, Torkel Opsahl Academic EPublisher, Brussels 2017.
- Lamb Ch., *Nasze ciała, ich pole bitwy. Co wojna robi kobietom*, Znak, Kraków 2022.

⁶³ United Nations Human Rights, *CEDAW-CRC Joint Statement. Ensuring prevention, protection and assistance for children born of conflict related rape and their mothers*, <https://www.ohchr.org/en/documents/statements/cedaw-crc-joint-statement-ensuring-prevention-protection-and-assistance> (data dostępu: 13.02.2026).

- Mochmann I.C., Ingvill C., Lee S., *The human rights of children born of war: case analyses of past and present conflicts*, „Historical Social Research” 2010, vol. 35, nr 3(133).
- OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, *Przemoc seksualna i przemoc związana z płcią w miejscach pozbawienia wolności – zapobieganie i reagowanie. Standardy, rozwiązania, przykłady z regionu OBWE*, Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (ODIHR), Warszawa 2023.
- Schabas W.A., *Article 6. genocide*, [w:] O. Triffterer, K. Ambos (eds.), *The Rome Statute of the International Criminal Court. A commentary*, C.H. Beck/Hart/Nomos, München–Oxford–Baden-Baden 2016..
- Stefański R.A. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2025.

Summary

Sexual offences under international criminal law

Keywords: international criminal law, wartime sexual violence, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, International Criminal Court, rape

War-time sexual violence (hereinafter: CRSV) appeared in international criminal law in the 1990s with the establishment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia and the International Criminal Tribunal for Rwanda. Thanks to the case law of these tribunals, acts constituting sexual crimes were included in the Rome Statute of the International Criminal Court. The aim of this article is to present the evolution of the criminalisation of sexual violence in international criminal law and to indicate the legal classification of individual acts constituting widely defined sexual violence. The article shows the impact of the case law of ad hoc criminal tribunals on regulations concerning individual responsibility for acts of sexual violence in armed conflicts. The study uses a dogmatic-legal method to analyse existing legal regulations concerning CRSV, as well as reports from non-governmental organisations and doctrinal views. In addition, a comparative legal analysis was conducted to compare the legal regulations of international criminal tribunals. An analysis of the provisions of the ICC Statute and ad hoc criminal tribunals leads to the conclusion that sexual crimes may fulfil the criteria of three of the four international crimes included in the Rome Statute of the International Criminal Court and, depending on the specific facts and intentional actions of the perpetrator, may be considered a crime of genocide, a crime against humanity, or a war crime.